

4. Sotsial'na pedahohika: mala entsyklopediya / za zah. red. I.D. Zvyeryevoyi. – K.: Tsentр uchbovoyi literatury, 2008. – 336 s.
 5. Sotsial'na pedahohika: navchal'nyy posibnyk / za red. A.Y. Kaps'koyi. – K., 2000. – 264 s.
 6. Uryadova L.O. Lyudyam z osoblyvymy potrebamy-nadiyni sotsial'ni harantiyi / L.O. Uryadova // Sotsial'nyy zakhyt. – 2002. – № 11. – 56 s.

К.В. ДУБИЧ, Е.В. ДАНИЛЮК. СОЦИАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГ В ОРГАНИЗАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА ДЕТЯМ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ФИЗИЧЕСКИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

В статье анализируется инклюзивное обучение детей с ограниченными физическими возможностями в Украине и роль социальных педагогов в этом процессе. Раскрыты функциональные обязанности социального педагога в системе общеобразовательного учебного заведения. Исследованы позитивы и негативы включения социальных педагогов в инклюзивное обучение.

Ключевые слова: инклюзия, социальный педагог, дети с ограниченными физическими возможностями, общеобразовательное учебное заведение, интеграция, гуманизация, социально-педагогическое сопровождение.

C.V. DUBYCH, C.V. DANYLUK. SOCIAL TEACHERS IN INCLUSIVE EDUCATIONAL PROCESS OF CHILDREN WITH DISABILITIES

This article analyzes the inclusive education of children with disabilities in Ukraine and the role of social workers in the process. Reveals the social responsibilities of the teacher in the public school system. Investigated positive and negative factors including social teachers in inclusive education.

Key words: inclusion, social pedagogue, children with disabilities, general education, integration, humanization, social and educational support.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. С.А. Литвиненко.

Одержано редакцією 10.05.2017 р.

УДК: 373: [331. 556. 4 - 053. 2 / 6]

МАРІЯ СТАВОЖИНЬСКА-ГЖОНДЕЛ

БАГАТОКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ В КОНТЕКСТІ ДИТЯЧОЇ МІГРАЦІЇ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНІЙ ШКОЛИ

Освіта у багатокультурному середовищі є підготовкою до життя, спрямованого на діалог і співпрацю, а не на агресію, презирство та брак толерантності. Для цього школа повинна у безпосередньому контакті з представниками різних культур знайомити учнів з іншими культурами та мовами, а пізнання рідної мовою меншості має бути елементом політики держави. Для нашої епохи міграція є характерним феноменом. Вона є структурним елементом сучасних суспільств і високорозвиненої європейської економіки, а також наслідком вільної конкуренції і громадянських свобод. Присутність іноземних учнів в школі вважається за певний виклик для майбутнього розвитку освіти. Тому вчителів і вихователів потрібно цілеспрямовано готувати щодо сфери міжкультурних компетенцій і багатокультурного діалогу.

Ключові слова: багатокультурний діалог, міжкультурна освіта, дитяча міграція, сучасна школа.

Що потрібно зробити, щоб культурні відмінності людей припинили розділяти суспільство, а почали його об'єднувати? Оскільки одна людина завжди має потребу зрозуміти іншу людину, діалог об'єднує суспільство, запобігає конфліктам і суперництву. Проте, як будувати діалог і відкритість, особливо в часи напруги й страху перед відмінністю іншого? Чи наші навчальні та виховні заклади підготовлені до "зустрічі" з багатокультурністю? Чи вміємо ми дієво інтегрувати чужомовних дітей та їх родини в шкільне і дошкільне середовище? Як швидко й ефективно вчити польській мові і польській культурі іноземців? Як водночас зберегти цінності рідної мови і своєї ідентичності? Багатокультурний діалог це зростання свідомості в питаннях, пов'язаних із звичаями та спадщиною представників багатьох національностей. Ці питання актуальні й особливо важливі та вимагають спільного пошуку відповіді у вчителів шкіл, директорів дошкільних закладів, шкільних педагогів і психологів, а також у батьків і опікунів іномовних дітей. В цьому і є **мета** статті.

Слід розрізняти поняття міжкультурної (intercultural education) і багатокультурної (multicultural education) освіти, які є відповіддю на виклики сучасного світу. *Багатокультурна* освіта спрямована на інших, на інтерес до культурної, релігійної та етнічної відмінностей. Багатокультурна освіта є пробою розуміння і вправою пізнання доброзичливого ставлення до різних культур, що нас оточують. Багатокультурна освіта має на меті редукування страху перед "чужинцем". Щоб цього досягти, школа повинна знайомити учнів з іншими культурами і мовами, уможлилювати безпосередній контакт з представниками різних культур. Завдання школи полягає також у підтримці дітей емігрантів. Отже, вчителів потрібно спеціально готувати у сфері міжкультурних знань і вмінь.

Міжкультурна освіта є реакцією на феномен багатокультурності сучасних суспільств. Згідно Мирослава Шиманського, не існує цілісної теорії міжкультурної освіти – вона є педагогічною і політичною реакцією на проблеми, котрі з'являються в багатокультурних суспільствах [11, 89]. Роль міжкультурної освіти у сучасній освітній системі щораз зростає. У Польщі за багато років відбуваються дії, що мають на меті постачання вчителям необхідних знарядь освіти, пов'язаної з багатокультурністю. Все частіше в педагогічній літературі піднімається проблема мультикультуралізму. В умовах значного культурного диференціювання ми прямуємо до пояснення співвідношення між суспільно-культурною тотожністю особистості та відмінністю.

У Польщі після 1989 року міжкультурна освіта призвела до виникнення культурних рухів національних і етнічних меншин, а також пробудження їх освітніх прагнень. Поступова кристалізація міжкультурної педагогіки в

нашій країні відбувалася завдяки: спостереженню і активізації через освітнє середовище ситуації "живлячої багатокультурності"; збільшенню кількості соціологічних і педагогічних досліджень культурних диференційовань; процесам європейської інтеграції в останні роки [9, 116-122].

Метою багатокультурної освіти не є існування різних культур окремо одна від одної, а їх спільне існування. Це є педагогіка "зустрічі культур". Найважливішим джерелом є безпосередній особистий досвід, якого набувають у конкретному житті. Головні цілі міжкультурної освіти наступні:

- порозуміння у світовому масштабі народів різної раси, мови, релігії, традиції і стилю життя;
- ангажування на користь миру, рівності, справедливості і безпеки у власній країні та усьому світі;
- позбавлення упередженості і стереотипів;
- протиставлення всіляким формам ксенофобії, дискримінації, расизму і ворожості до меншості [9].

Школі приписується роль осередку, який координує всілякі форми дій у цьому напрямі, з наголосом на те, що ці дії не обмежуються поверховим показом побуту різних країн. Рівень міжкультурної освіти в Польщі все ще низький, а польські діти, на жаль, мають доволі виразне негативне ставлення до національних меншин. Однією з проб протидії такій ситуації є знайомство наших дітей з історією та культурним доробком етнічних і релігійних груп меншин. Діти повинні отримувати інформацію, входити в роль членів груп меншин, в контакти з представниками цих груп, бачити подібність і розуміти відмінність приналежності до етнічної чи релігійної групи.

Міграція є структурним елементом сучасних суспільств. Внаслідок загальносвітового функціонування системи, яка дбає про права людини, ці норми щораз більше розповсюджуються і на іммігранта, і на його родину. У імміграційних країнах з'являються люди зі всього світу з доробком власного культурного "реманенту". Раніше такі зіткнення культур відбувались лише у випадку міграції, однозначно експансивних або примусових, але сьогодні це відбувається і цілком добровільно. Міграція стає явищем повсякденним. І це вимагає нового методологічного підходу дослідження явища міграції, а саме: індивідуальної мотивації, коштів і психологічних зисків, мікроекономії, впливу на ситуацію родини, культурних наслідків, етичного, а також юридично-інституційного та макроекономічного виміру.

У соціології *міграція є: вертикальна* – зміна місця у суспільній структурі, *горизонтальна* – зміна місця проживання. Перша є зміною суспільного розташування людини, зміною її статусу і місця в системі "міжлюдських залежностей, дистанцій та ієрархії" [Ossowski 1982, 114]. Типологія міграції враховує *критерій добровільності* мігруючих:

- примусова – зміна місця проживання спричинена діями, утисками політичного характеру: депортація, заслання, переселення цілих суспільних груп з етнічним і національним характером (переселенці, виселенці);
- як втеча від переслідуваннями, загроза втрати життя або здоров'я (емігранти);
- під політичним тиском (політичні емігранти);
- добровільна, без загрози чи зовнішнього примусу;
- на тлі відмінностей, диспропорції заробітної плати, пошуку роботи й заробітку, різниці в стандартах життя;
- з метою об'єднання родин.

Згідно критерію причини вирізняються економічні та позаекономічні міграції.

Економічні міграції – з метою пошуку роботи та заробітку, зорієнтовані на матеріальні вигоди і мають дві групи економічних емігрантів: "мігрантів переживання", мета яких – здобуття будь-яких ресурсів для задоволення основних потреб (харчування, одяг, квартира, борги) і "мобільні мігранти", які прагнуть до поліпшення стандартів життя, накопичення коштів на інвестиції і розвиток (Gozi 1989: 32-33).

Позаекономічні міграції, джерелом яких є:

- освітні прагнення (останнім часом все частіше) – спрямовані на збільшення життєвого капіталу (знання і професійні компетенції);
- релігійні переслідування, релігійний туризм, паломництво, що має на меті безпеку своєї віри, для виконання релігійних обрядів;
- стихійні та екологічні катастрофи – знаходження нового місця проживання внаслідок знищення попереднього;
- політичні міграції – як наслідок війни, боротьби політичних таборів;
- втечі і переселення з метою забезпечення фізичної безпеки, охорони власного життя і здоров'я близьких.

Цей поділ міграції з'ясовує, що зміна місця не мусить бути стійкою, наприклад, освітня чи заробітна міграція. Тривалість міграції може бути постійною (планована і наміром залишити), періодичною (довготривала – понад року; короткочасна – до року) і сезонною (зазвичай пов'язана з сезоном робіт). Залежно від періоду міграції і окремих її етапів можуть бути різні види та рівні зисків і втрат [7, 112].

Дитина в міграційній родині. В ЄС сьогодні нараховується понад 32 млн. мігрантів. У родинях все частіше виникають соціальні проблеми (так звана "дитяча криза" з приводу розлуки), а також емоційні – "дитяче сирітство" пов'язане з розлукою. Виїзд членів родини за кордон негативно впливає на функціонування та міцність родинних стосунків. Хоча позитивним наслідком заробітної міграції є поліпшення побутових умов родини, поліпшення економічного статусу, культурна дифузія, підвищення кваліфікації тощо, проте виникають і певні загрози – зникає відчуття безпеки, з'являються проблеми виховання в родині, втрачаються зв'язки між дітьми й батьками. Чисельні негативні ефекти особливо впливають на демографію та соціальну сферу, викликають розлади вікової структури популяції, загрозу для стабільності системи пенсійних страхувань і т.д. [13, 159]. Наслідки стають значнішими із збільшенням масштабу міграційного відтоку, який є з найбільшим після закінчення II світової війни [5, 19-20].

Більшість польських авторів аналізують характеристики міграційної родини з погляду психопедагогічної перспективи в плані функціоналістичної парадигми. Bożena Balcerzak-Paradowska вказує на тримісячну розлуку, як граничний момент, який змінює структуру внутрісімейних стосунків однаковою мірою, як з точки зору виховних

порушень, так і відносин між батьками [1, 13]. Agnieszka Domaszuk підкреслює зміну емоційного стану і надмірне навантаження на того, хто залишається в країні, спостерігає надмірне збудження і перехідні проблеми адаптації до груп однолітків [3, 124-127].

На думку Wioletty Danielewicz, зміни функції родини залежать від: структури міграції, віку дитини, тривалості розлуки, інтенсивності і якості контактів перед і в процесі виїзду, виховних підходів, розуміння дитиною причин виїзду батьків. Позитивним є поліпшення матеріальної позиції родини, а також культурна дифузія. Структуру позитивних і негативних наслідків міграції наводить Anna Giza, яка зауважує, що поміж мігрантів переважає думка щодо відсутності впливу міграції на структуру сімейних зв'язків, що узгоджується з поглядами інших авторів [4, 191-218].

Варто також звернути увагу на поняття "еміграційна сирота". Stanisław Kozak у такий спосіб визначає ситуацію передачі дитини під опіку через брак виховання родини, яка перебуває в еміграції. Це поняття не є тотожним, чи навіть наближеним до неологізму "євросирота" [6, 118-124]. Однак Wioletta Danilewicz зауважує, що поняття "еміграційної сироти" вживають, описуючи життя дітей з тимчасово неповних родин в ситуації довготривалого перебування батька чи матері (або обох батьків) за кордоном.

Закордонні міграції явище не нове, але в останні роки ми маємо справу із значним зростанням виїздів за кордон, перш за все з метою заробітку. Така еміграція, крім зиску (в основному фінансового) несе з собою багато загроз. Еміграція має багатовимірний характер, і її можна аналізувати з різних точок зору. Одним з особливих аспектів є віднесення цього явища до суспільної групи, якою є родина [12, 5]. З'ясовано, що еміграція змінює родини. Щораз важча ситуація в країні змушує польські родини розлучатись. Міграції стають єдиною можливістю покращення матеріальної ситуації. Міграційні рухи суттєво впливають на зміни, які відбуваються під час розлуки, особливо ситуація з дітьми, коли хоча б один з батьків виїжджає за кордон. Психологи назвою "євросирота" визначають явище, коли діти залишаються в країні без батьків, які виїжджають за кордон. Діти, позбавлені постійного контакту хоча б з одним із батьків, відчують себе сиротами [14, 58]. Євросирота – це дитина, яка виховується без, принаймні, одного з батьків, котрий виїхав за кордон на заробітки. Євросирота – це явище, яке відноситься до так званого явища "суспільна сирота".

З досліджень, проведених у 2011 році через Міністерство Національної Освіти, витікає, що рівень євросирітства в Польщі дуже високий. Хоч важко в однозначний спосіб стверджувати про число євросиріт-учнів, тому що з шкільних закладів (як подає MEN – Міністерство освіти і науки) було повернено всього 25% анкет на цю тему, то напевно це є значне явище. Дослідження, щодо наслідку міграційних виїздів, проведене в першій половині 2008 року, вказують, що (згідно опитування педагогів) до найчастіших наслідків належать: розлади емоційних зв'язків (65%), зростання самостійності (57,4%), брак контролю з боку дорослих (49%), зростання потягу до алкоголю (28,6%), погіршення стану здоров'я (14,2%), зниження віку сексуальних відносин (10,3%), брак матеріального забезпечення (7,3%), зростання потягу до наркотиків (6,6%).

Отже, серед негативних наслідків еміграції батьків педагоги найчастіше визнають самотність дитини. Ця проблема стосується понад половини дітей емігрантів. Grażyna Miłkowska зауважує, що діти і молодь з міграційних родин знаходяться в просторі виховних ризиків [8, 103]. Від'їзд батьків на заробітки приносить багато негативу в життя родини: занедбаний процес виховання і соціалізації, брак або зменшення контролю поведінки дітей, ... У родині, для правильного розвитку і функціонування дитини, істотною є присутність однаковою мірою як матері, так і батька. Дитина повинна відчувати підтримку та безпеку з боку батьків.

Зміни дійсності мають значний вплив на функціонування родини. Розлучення дитини з батьками (з приводу виїзду на заробітки) сприяє розвитку різного виду порушень – неспокій, страх, побоювання і сумніви – наслідком яких є розлади поведінки [8]. Діти часто мають проблеми з самооцінкою, браком довіри, налагодженням стосунків з однолітками. На різних етапах шкільної освіти у дітей мігруючих батьків з'являються проблеми, пов'язані з навчанням та вихованням: невинуваті пропуски уроків, втечі й інші негативні явища.

Психологи і педагоги вже давно сигналізували про проблеми дітей, пов'язані з євросирітством. Тривожно зростає кількість прогульників – дітей, що все частіше пропускають шкільні заняття. Діти бувають також агресивними щодо педагогів і однолітків, не вміють з цим впоратись, іноді їх реакція на події складає враження "вибуху". Причиною є те, що діти заробітчани відчують брак необхідної батьківської опіки, адже найчастіше вони залишаються з дідусями або тітками, які не завжди вміють впоратися з їх поведінковими викликами [6].

Дослідження, проведені в 2008 році через Речника Прав Дитини, вказують, що діти батьків, які виїхали за кордон на тривалий час, значно гірше можуть зарадити собі і у стосунках з ровесниками, і в навчанні. Діти, покинуті батьками, часто бувають сумні й пригнічені, починають гірше вчитися [15]. Важливою проблемою міграційної родини є також затримка процесу соціалізації. Як пише Zbigniew Tyszka, цей процес відбувається на декількох рівнях. Перший, найбільш загальний, полягає у набутті таких вмінь і компетенцій, які є необхідними для екзистенції і співробітництва з іншими людьми. У цьому випадку важливим є засвоєння визначених правил поведінки, ідей, вартості, символів, переконань. Другий рівень – нижчий, і пов'язаний з прийняттям суспільних ролей та позицій, котрих людина хоче досягти [10, 393]. Henryk Cudak зазначає, що чим раніше батьки почнуть готувати своїх дітей до різних життєвих труднощів (які мають однакове коріння як в родині, так і в інших середовищах), тим легше буде їм пройти через будь-які життєві ситуації. Тому батьки своїм доречним соціальним і виховним впливом можуть попередити багато труднощів, які в майбутньому можуть зустріти їх діти [2, 126].

Соціальна функція родини належить до найважливіших в житті людини. Вона реалізується від раннього дитинства до періоду, в якому людина отримує психічну та фізичну зрілість. Діти від наймолодших років спостерігають і наслідують поведінку своїх батьків. Таке наслідування важко забезпечити в разі, коли батьки відсутні

тривалий час. Ця ситуація призводить до того, що згодом діти не готові до ролі чоловіка, дружини, матері чи батька, формування зрілої індивідуальності, яка була б здатна до кохання і самопожертви заради іншої людини [12, 29].

Дивлячись на міграцію батьків і опікунів, як на "категорію втрати", з точки зору психології (розлука погрожує розладом розвитку психосоціальної поведінки), структурально-функціональної педагогіки, або соціології родини (міграція порушує реалізацію деяких функцій родини), бачимо, що цей феномен утруднює також спостереження ролі професійної мобільності в суспільній зміні. Незважаючи на те, що масштаб міграції батьків і опікунів зазнає періодичних флуктуацій, згідно кон'юнктурних циклів економіки приймаючих країн, проблема є безкінечно актуальною та пекучою.

Багатокультурний діалог з сучасної перспективи школи. Функції вчителя, особливо його компетенція і роль, яку він виконує в освітньо-виховному процесі в сучасних інституціях в існуючих умовах, безумовно потребують перегляду. З вчителя, який традиційно виконує свої функції, який повчає, нагадує, оцінює, контролює, в потаємний спосіб маніпулює і трансліує готове знання, який виглядає стереотипно в очікуваннях учнів, потрібно стати вчителем, який схвалює специфіку процесів розвитку учня, який слухає дітей, цінує їх задуми і прагне їх розуміти.

Провадячи діалог з перспективи огляду соціально-культурного контексту, а також педагогічних дій щодо різних можливостей розвитку дитини, висновки не можуть бути однозначно правильними, оскільки бути такими не можуть. Багатогранність педагогічних і психодидактичних теорій, а також філософських підходів стосовно освіти, не дозволяють однозначно вирішити озвучені проблеми, але дозволяють вчителям обговорювати ці питання, маючи власну інтерпретацію, класифікацію і розуміння згідно своєї системи значень і наявних знань. Це сприяє виробленню шораз кращих рішень особливо для дошкільної і ранньошкільної педагогіки однаковою мірою для теорії та освітньої практики.

В умовах Польщі діти емігрантів і іммігрантів формально не мають жодних труднощів отримання освіти. Істотним є також те, що культурне і етнічне диференціювання увесь час стосується, швидше, національних і етнічних "стандартів меншості" та розглядається, як правило, в їх контексті. Безсумнівно є те, що більшість іммігрантів не трактують Польщу, як цільове місце поселення. Отже, присутність іноземних учнів в школі можна вважати викликом майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Balcerzak-Paradowska B. (1994), *Polityka rodzinna w krajach Wspólnoty Europejskiej i jej uwarunkowania*, T.I. Warszawa, IPiSS.
2. Cudak H. (2009), *Od rodziny pochodzenia do rodziny prokreacji*. Łowicz, Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna.
3. Domaszuk A. (2004), *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych mężczyzn czasowo nieobecnych*. W: Andrzej Dakowicz (red.), *Rodzina podlaska wobec różnych wyzwań egzystencjalnych*. Białystok, Wyd. Uniw. Trans Humana.
4. Giza A. (1996), *The Consequences of Migration*. W: *Causes and Consequences of Migration in Central and Eastern Europe. Podlasie and Slask Opolski: Basic Trends in 1975-1994*.(red.) E. Jaźwińska, M. Okólski, Warszawa, Instytut Studiów Społecznych UW.
5. Igllicka K. (2008), *Kontrasty migracyjne Polski. Wymiar transatlantycki*. Warszawa, Wyd. Naukowe Scholar.
6. Kozak G. (2010), *Patologia eurosieroctwa w Polsce. Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin*. Warszawa, Wyd. Difin.
7. Maryński A. (1984), *Migracje w świecie*. Warszawa, Wyd. PWN.
8. Miłkowska G. (2009), *Wychowawcze i społeczne skutki emigracji zarobkowej dla rozwoju dzieci (na przykładzie regionu częstochowskiego)*. W: M. Janukowycz (red.), *Smak emigracji. Dramaty dzieci*. Kraków, Wyd. Scriptum.
9. Nikitorowicz J. (1995), *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Białystok, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
10. Sztompka P. (2005), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków, Wyd. Znak.
11. Szymański S. (1995), *Od pedagogiki dla cudzoziemców do pedagogiki międzykulturowej w Republice federalnej Niemiec*. W: *Edukacja międzykulturowa. W kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*, red. J. Nikitorowicz, Białystok, Wyd. Uniw. Trans Humana.
12. Więckiewicz, B. (2011), *Problem eurosieroctwa. Wybrane aspekty*. Stalowa Wola, Wydawnictwo Wydziału Zamiejscowego Nauk o Społeczeństwie KUL.
13. Wrzesiński W. (2006), *Polskie migracje w XIX i XX wieku*. W: *Migracje: dzieje, typologia, definicje*. pod red. W. A. Furdal, & W. Wysoczański. Wrocław, Wyd. Uniw. Wrocławskiego.
14. Ziemka M. (2001), *Rodzina współczesna*. Warszawa: Wyd. Uniw. Warszawskiego.
15. Walczak B. *Migracje poakcesyjne w perspektywie ucznia*. Wyższa Szkoła Pedagogiki Resocjalizacyjnej. Pedagogium. <http://www.brpd.gov.pl/eurosieroctwo/Pedagogium.pdf>. data dostępu 22.02.2016.

MARIA STAWORZYŃSKA-GRZĄDZIEL. DIALOG WIELOKULTUROWY W KONTEKŚCIE MIGRACJI DZIECIĘCEJ WYZWANIEM DLA WSPÓŁCZESNEJ SZKOŁY

Edukacja wielokulturowa jest bowiem przygotowaniem do życia w wielokulturowym świecie, do współzycia nastawionego na współpracę – a nie agresję, pogardę i brak tolerancji, a także ma celu redukcję strachu wobec "Obcego". Aby to osiągnąć szkoła powinna zaznajamiać uczniów z innymi kulturami i językami, powinna umożliwiać im bezpośredni kontakt z przedstawicielami różnych kultur, a umożliwienie nauki języka ojczystego mniejszości powinno być elementem polityki państwa. Migracja jest elementem strukturalnym współczesnych społeczeństw, wysokorozwiniętej gospodarki europejskiej, świata oraz wolnej konkurencji i swobód obywatelskich. Nauczycieli zatem należy szkolić w zakresie umiejętności międzykulturowych. W przypadku Polski, większość imigrantów nie traktuje Polski, jako docelowego miejsca osiedlenia. Wydaje się zatem, iż obecność uczniów cudzoziemskich w szkole wciąż uważana jest za wyzwanie dla przyszłości.

Słowa kluczowe: dialog wielokulturowy, edukacja międzykulturowa, migracja dziecięca, współczesna szkoła.

M. STAVOZHYNKA-HZHONDEL. MULTICULTURAL DIALOGUE IN THE CONTEXT OF CHILDREN MIGRATION AS THE CHALLENGE FOR MODERN SCHOOL

In today's world it is difficult to imagine an education that integrates multiculturalism. Multicultural education is in fact a preparation for life in a multicultural world, cooperation oriented to live together without aggression, contempt and intolerance, and also aims to reduce fear against 'stranger'. To achieve this goal school should introduce other cultures and languages and allow the student to have direct contact with representatives of different cultures and possibility of learning the mother tongue of minorities should be an element of state policy.

Key words: multicultural dialogue, intercultural education, children migration, modern school.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. В.М. Руденко.
Одержано редакцією 22.05.2017 р.

УДК: 316. 614 - 053. 2/6: 355. 7 (447)

Л.І. НЕЧИПОРУК

ПРОБЛЕМА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ СІМЕЙ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Стаття присвячена проблемі ресоціалізації дітей із сімей вимушених переселенців. Проаналізовано поняття «соціалізація», «деадаптація», «ресоціалізація», особливості соціально-психологічних проблем, які спостерігаються у дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Розглядаються основні напрями соціально-педагогічної допомоги дітям-переселенцям в процесі їх ресоціалізації.

Ключові слова: діти із сімей вимушених переселенців, соціалізація, десоціалізація, ресоціалізація, соціально-педагогічна допомога

Трагічні події, що відбуваються на Сході України, призвели до появи такого негативного соціального явища як вимушені переселенці – біженці. Сотні тисяч сімей покинули рідні домівки і переїхали в інші регіони країни та в країни зарубіжжя. Особливо стресовими й травматичними ці події стали для дітей як більш чутливих і вразливих до впливу несприятливих умов оточуючого середовища. Ю. Жданович визначає цю категорію діти із сімей вимушених переселенців як дітей, які були змушені залишити місця звичайного проживання на території Донбасу чи Криму, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, окупації, проявів насильства, порушень прав людини, і які не перетинали міжнародно визнаного кордону України [3].

В проекті Закону України «Про соціальний захист дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», зазначається, що збройний конфлікт на Сході країни позначився на долях багатьох дітей. Особливо гостро його наслідки відчули діти, що мешкають на окупованих територіях, на лінії розмежування та діти, які є вимушеними переселенцями. Усі вони зазнали важких психологічних та фізичних травм, і потребують особливого захисту з боку держави. В ст. 2 цього Закону держава гарантує надання дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів комплексу соціальних гарантій, спрямованих на забезпечення належного рівня їх життя й ресоціалізації [4].

Однак в новому середовищі процес ресоціалізації ускладнений тим, що діти тривалий час знаходилися під впливом негативного стресового середовища, деякі з них стали свідками бойових дій, назавжди втратили друзів, домівку, близьких. Всі ці події залишили свій відбиток на вразливій дитячій психіці, а не до кінця прожиті травмуючі ситуації й надалі впливають на поведінку дітей, перешкоджаючи їх соціалізації в умовах приймаючого співтовариства. Більшість з них відчуває тривогу, засновану на різних емоціях (здивування, відраза, обурення), що виникають у результаті усвідомлення культурних відмінностей. Вони можуть усвідомлювати власну неповноцінність внаслідок нездатності впоратися з новою ситуацією. Дехто скаржиться на почуття ізольованості (неприйняття новою культурою) й почуття відкидання (неприйняття нової культури) [2]. Тому діти-вимушені біженці потребують кваліфікованої допомоги фахівців із соціальної роботи.

Проблема біженців, переселенців висвітлюються у різних сферах наукових досліджень. Особливості соціально-психологічної адаптації переселенців до нового етнокультурного середовища досліджували Дж. Беррі, В. Грищенко, Г. Солдатова, А. Фернхем та ін. Загальнотеоретичні проблеми соціальної роботи з такою категорією населення відображено у роботах Л. Тюпті, І. Іванової, М. Лукашевич, І. Мигович та інших. Соціальні проблеми дітей-біженців розглядають у своїх дослідженнях Ю. Жданович, К. Лук'янова, Л. Мельник, Г. Несмашна, Н. Яремчук та ін.

Однак дослідження різних аспектів соціальних проблем дітей-вимушених мігрантів лише започатковується в Україні. Гостра потреба теоретичних та практичних напрацювань в сфері соціальної роботи з дітьми-біженцями обумовили **мету нашої роботи** – визначення особливостей проблеми ресоціалізації дітей-вимушених переселенців та напрямів соціально-педагогічної допомоги й підтримки в новому соціальному середовищі.

Соціалізація особистості – це складний процес залучення людини до соціальної практики, набуття нею соціальних якостей, засвоєння соціального досвіду й реалізація певних соціальних ролей в повсякденній діяльності. В житті людини можуть з'явитися певні чинники (суб'єктивні й об'єктивні) негативного впливу, які призводять до десоціалізації (втраті чи усвідомленій відмові від засвоєних цінностей, норм, соціальних ролей, звичного способу життя). Залежно від причин, які її обумовили, десоціалізація має принципово різні наслідки для особистості. Частіше всього десоціалізація є вимушеною, її причиною є значна й вкрай негативна зміна соціальних умов, що й призводить до соціальної дезадаптації (порушення процесу активного пристосування індивіда до умов соціального оточення за наявності неправильного або недостатньо розвиненого уявлення людини про себе й свої соціальні